

Alojz Rebula

Kačja roža

Založba Mihelač, Ljubljana 1994

Zamejskega pisatelja Alojza Rebulu je slovenska literarna kritika v preteklih desetletjih proglašala za "literarnega ideologa". Rebulova korespondenca s Francetom Pibernikom, ki jo lahko preberemo v Pibernikovem delu *Čas romana*, sicer potrjuje pisateljevo željo po takšnem (slovenskem) romanu, ki bi razvijal prosvetljski, kritično-analitičen odnos do sveta, vprašljivo pa je, ali takšna želja res brezpogojno implicira tolikšno tendenčnost, kot so jo očitali Rebulovemu literarnemu opusu.

"Klasični vzorec" Rebulovih romanov, preplet nacionalne (slovenske) in verske tematike, ki ga na polliterarnem, biografskem področju razvija delo *Pastir prihodnosti* o škofu Slomšku, v pisateljevem literarnem opusu pa najočitneje roman *Jutri čez Jordan*, do neke mere obnavlja tudi *Kačja roža*. Vendar zadnji Rebulov roman s tendenčnostjo nima nikakršne zveze, pač pa v znamenju pisateljeve poetike, celostnega prikazovanja sveta na določenem prostoru v določenem času, na način mozaika upodoblja raznolikost nosilcev tega sveta. Ta mozaičnost številnih prizorišč, široke palete značajev in značajskih karikatur, ki sicer omogoča precizen izris ozadja, bi iz *Kačje rože* napravila dokaj nekoherentno besedilo, če tega učinka ne bi vsaj nekoliko "omilila" prvoosebna pripoved glavnega junaka Amosa, ki spočetka redkeje, nato pa čedalje bolj suvereno nastopa med različnimi perspektivami besedila, ki jih zapisuje avktorialni pripovedovalec.

Jasno je, da je etična komponenta v literarnem delu ena od njegovih konstituant. Vendar se literarna besedila razlikujejo tudi po tem, ali je njihova etika pridigarke narave ali pa nastopa v njih le kot "opredeljevalka" posameznih junakov.

Tisto, kar *Kačji roži* preprečuje tendenčnost, je njen glavni značaj Amos, ki ni niti Slovenec niti vernik, temveč ateistični firenški pol-Jud. Izbor njegovega rodnega mesta učinkuje nekam simbolično, saj žarišče nekdanje renesančne kulture s svojimi umetninami odmeva v senzibilnem človeku tudi še v času, ko so umetniško in duhovno izročilo mesta opljuvali Marinettijevi futuristi, idejni stebri fašizma, ki je bil leta 1930 že na višku svoje moči. Režim je v znamenju liktorskega snopa spreminjal stari svet in njegovo umetnost, v zameno za "ciceronske" sledove pa ponujal "igrišča in letališča".

Takšne razmere so vzrok Amosove "tujosti" – vendar šele na zunanji ravni.

Amosova globlja tujost je posledica njegove duhovne "prtljage", srednjeveškega dualizma materije in duha. Njegova doživetja firenških katedral niso le občudovanje lepote v izdelavi, temveč presunjenost ob nekakšni nadčutni lepoti, ki je z besedami Akvinskega: "integritas, consonantia, claritas...", žarenje skrivnostne neopredeljivosti, ki so jo umetniki prestregli in "vpisali" v formo svojih del. Ta zato niso nadčasna v smislu zgodovinske nesmrtnosti, temveč simbolična kot odsevi večnosti. Na Amosa učinkujejo kot glasba ljubljene Nataše: "jaz /.../ je hotel čez tipke v neskončnost in spet padal v nemoč umrljivega," (102). Amos je ateist, vendar, kot pričajo njegova doživetja umetnosti, ateist labilne vrste, saj ga "sla po smislu", po substanci življenja, usmerja proč od (gole) materije proti sferi duha, ki pa ga v eksistencialni tesnobi ne more opredeliti drugače kot Nič. Smisel iščoč "človek brez Severnice" (123) je zato razcepljen na še več ravneh, ki to, globinsko shizofrenost, samo še poudarjajo.

Nekoliko bolj "zunanjo" razcepljenost v Amosu omogoča izbor dogajalnega prostora in časa. Junakovo gibanje med Firencami in Trstom z okolico v letu 1930 bi nas utegnilo napeljati na misel, da beremo zgodovinski roman o pasijonu primorskih Slovencev v dobi najhujšega poitalijančevanja. Dejansko je ozadje Amosove usode vsestranski izris tedanjega dogajanja na Primorskem, učinkov asimilacijskega programa, ki v krizni situaciji kulturnega genocida nad primorskimi Slovenci združujejo uporniško nacionalno ter nacionalno-versko zavest, komunistični internacionalizem, ekspresionizem v povezavi s socializmom ... Res je tudi, da je zgodovinski roman Rebulova "priljubljena" zvrst (*V Sibilinem vetru; Zeleno izgnanstvo*). Vendar se tudi ob njunih protagonistih, legionarju Nemezianu in Silviu Piccolominiju, uresničuje še ena "točka" Rebulove poetike, spoznanje, da je človek v vseh dobah isti, izbrana preteklost pa kvečjemu še poudarja to "večno" aktualnost.

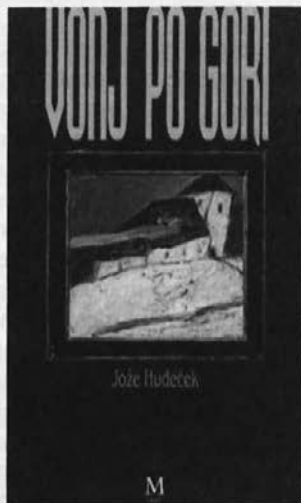
Zgovorno naključje je namreč, da zgodovinsko "epskost" po kvaliteti nedvomno presega Amosova avtorefleksija in zlasti lirični opisi njegovih duševnih doživetij. Inženir elektrotehnike, ki si je namenoma izbral napačen poklic, da bi z njim korigiral in prilagodil življenju svojo pesniško dušo, se po režimu vsečni rodbinski liniji odpravi v Trst kot eden od uradnikov asimilacijske "Operacije Timava". Barbarske metode, s katerimi se uresničuje ta program, se mu veskozi upirajo, tako da sprva zagovornik "kulturne asimilacije" postane upornik proti fašističnemu režimu. Njegovo preobrazbo povzroči ljubezen do ženske in hkrati tudi človečnost. Četudi je ateist, je njegova morala očitno tisti prvotni krščanski humanizem, ki ga Rebula upodablja v svojih romanih ne glede na njihov dogajalni čas. In četudi je Amos do neke mere distanciran do bazoviških žrtev, se lahko sam žrtvuje za tiste, ki versko in nacionalno identiteto imajo, zlasti za družino Križnikovih in njihovo Natašo, ki je njegova najdena "Sulamit" (in še bolj Dantejeva Beatrice), vasica Zahrastje, kjer živijo Križnikovi, pa njegov najdeni Kanaan, starozavezna, "slovesna arhaičnost", poslednja oaza starega sveta. Amos je Jud ne po veroizpovedi, temveč po svoji hrepenenjskosti, iskanju "obljubljene dežele". Hkrati je tudi "Orest"; ko odkrije svojo deželo, Kras z metafizično simboliko

cvetenja in venenja kačje rože ter spreletavanja in padanja brinjev, ki so kakor "vstajanje in obupavanje duš" (147), se mu Erinije ne spremenijo v Evmenide zato, da bi užil svoje posvečeno zatočišče. Zaradi krivde svojega "rodu", dejstva, da je z vidika zgodovinske situacije – okupator, mu ni usojena niti njegova "Sulamit" niti "Kanaan". Vendar njuno najdenost s svojo smrtjo, s koncem iskanja, pravzaprav potrdi.

Amos pa ni edini romaneskni značaj, s katerim Rebula v *Kačji roži* dosega umetniško distanco od upodobljene nacionalne problematike. Najbrž je vsaj v določenem trenutku pisateljev alter-ego Amosov prijatelj, Križnikov Stanko, ki kot očitno ekspresionistični pesnik zaznava tudi "prekletstvo Babilona", obsedenost z nacionalno zavestjo in jezikom. Materni jezik mu je sicer svet, vendar ga "brusi" zato, da bi odkril Besedo, "univerzalno izraznost", najbrž prav tisto razsežnost, ki jo Amos, kot že opisano, doživlja v firenških katedralah in ob Natašinem klavirju; nadčutno lepoto, odsev večnosti.

Kačji roži bi torej le stežka prisodili programatično nadvlado (slovenstvene in krščanske) ideologije, ki so jo očitali prejšnjim Rebulovim romanom. (Če glavni junak vzbuja bralčevo simpatijo, je to stvar bralca in ne nazorske opredelitve samega junaka.) Morda pa bi po ironiji zgodovine – tempora mutantur – kak novi slovenski bralec utegnil obsoditi Rebulo za – še premalo tendenčnega pisatelja?...

Vanessa Matajic

Jože HUDEČEK: VONJ PO GORI

Po dolgoletnem navideznem molku se je Hudeček tokrat odločil za opaznejše javno literarno dejanje in objavil zbirko tematsko povezanih zgodb *Vonj po gori*. To je pisava, ki ima svoje trdno izhodišče v naši najzlahnejši literarni tradiciji, slednjo pa širi in nadaljuje v smeri modernega opazovalca. Glavni junaki Hudečkovih pripovedi so najpreprostejši liki, vaški posebneži, a njihova preprostost se pokaže kot neokrnjena prvinskost, ki jim omogoča slutenje in instinktivno vedenje o svetu in stvareh, ki so sicer nevidene in nedosegljive. "So stvari, ki so, in so stvari, ki niso."